

Arbetslivskriminalitet

- arbetet i Sverige
- en bedömning av omfattningen
- lärdomar från Danmark och Finland

(SOU 2023:08)

Delbetänkande av Delegationen mot arbetslivskriminalitet

Presentationen

- Bakgrund, uppdrag och arbetsformer
- Delbetänkande 1 (SOU 2022:36)
 - närmare om definitionen av arbetslivskriminalitet
- Delbetänkande 2 (SOU 2023:8)
 - arbetet mot arbetslivskriminalitet i Sverige
 - omfattningen av arbetslivskriminalitet
 - internationell utblick
 - slutsatser och bedömningar
- Nästa fas i delegationens arbete

Bakgrund, uppdrag och arbetsformer

Arbetslivskriminalitet - ett allvarligt samhällsproblem

- Stor destruktiv inverkan på individer, viktiga delar av näringslivet, men också andra samhällsområden.
- Kräver samarbete mellan många myndigheter, kommuner och andra aktörer.
- Välfärdssystemen ofta tillitsbaserade och sårbara. Attackeras av alltmer sofistikerade aktörer.
- Viktig inkomstkälla för den organiserade brottsligheten. Hög lönsamhet, låg upptäcktsrisk och små konsekvenser.

Bakgrund

- Nio myndigheter har sedan ett antal år haft i uppdrag att samverka genom bl a myndighetsgemensamma kontroller
- Norge antog en nationell strategi mot arbetslivskriminalitet 2015
- "Myndigheter i samverkan mot arbetslivskriminalitet", Ds 2021:1
- "Statens insatser mot exploatering av arbetskraft", RiR 2020:27

Bakgrund

- Regeringen fattade beslut om delegationen i september 2021
- ”En kommitté i form av en delegation ska, ur ett samhällsövergripande perspektiv, verka samlande och stödjande i förhållande till aktörer som motverkar arbetslivskriminalitet och främja samverkan och erfarenhetsutbyte dem emellan.”

Delegationens uppdrag

Samlande och stödjande

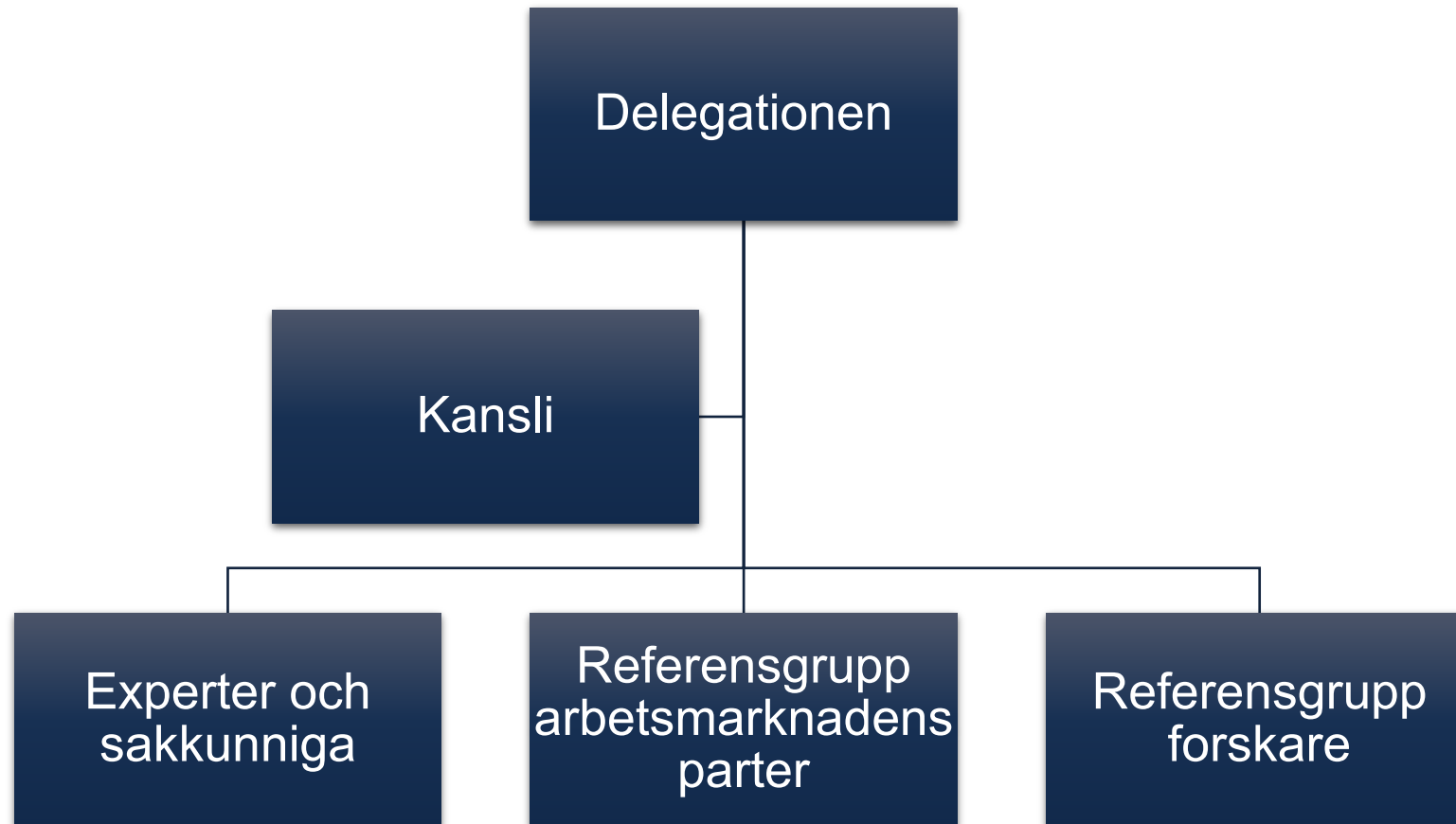
- Främja samverkan och erfarenhetsutbyte
- Samla och sprida goda exempel på framgångsrika insatser och arbetssätt

Kunskapshöjande

- Definition
- Inledande bedömning av omfattningen
- Lärdomar från Norge
- Uppskattning av omfattningen i sin helhet
- Erfarenheter från andra länder
- Utarbeta en metod för kontinuerlig uppföljning
- Följa upp och analysera myndigheters samverkan
- Utredda förutsättningarna för en myndighetsgemensam tipsfunktion

Delegationens arbetsformer

Delbetänkande 1 (SOU 2022:36)

- närmare om definitionen av arbetslivskriminalitet

Delbetänkande 1 (SOU 2022:36)

- Definition
- En inledande bedömning av omfattningen
- Lärdomar från Norge

En definition av arbetslivskriminalitet

Arbetslivskriminalitet är kvalificerade förfaranden

- som strider mot bestämmelser i författningar eller avtal, och
- som rör arbetslivet.

Vid bedömningen av om ett förfarande är kvalificerat ska särskilt beaktas om förfarandet

- innebär att arbetstagare utnyttjas,
- innebär att konkurrensen snedvrids,
- utförs i organiserad form eller systematiskt, eller
- är av allvarlig eller omfattande karaktär.

En definitionen av arbetslivskriminalitet

En bred definition:

Förfaranden som strider mot

- Lagar (med eller utan straffrättslig påföljd), förordningar, myndighetsföreskrifter
- Avtal (kollektivavtal, enskilda anställningsavtal, andra avtal som rör arbetslivet)

Exempel på förfaranden som kan utgöra arbetslivskriminalitet

- Överträdelse av bestämmelser om anställningsvillkor och arbetsförhållanden
- Människohandel och människoexploatering
- Överträdelse av bestämmelser om skatter och avgifter
- Visst missbruk av välfärdssystemen
- Överträdelse av bestämmelser om utländsk arbetskraft i Sverige
- Viss ekonomisk brottslighet

Arbetet mot arbetslivskriminalitet är bredare än definitionen

- Arbetet mot arbetslivskriminalitet ska inte begränsas av definitionen
- Tillsyn och förebyggande åtgärder i branscher och områden där det finns risk för arbetslivskriminalitet minskar utrymmet för kriminella aktörer

Delbetänkande 2 (SOU 2023:8)

- arbetet mot arbetslivskriminalitet i Sverige
- en bedömning av omfattningen
- internationell utblick
- slutsatser och bedömningar

Arbetet mot arbetslivskriminalitet i Sverige

- Varaktig myndighetssamverkan och regionala center
- Flera tillsatta utredningar
- Parter, kommuner och civilsamhällesorganisationer har tagit viktiga initiativ
- Arbetet har kommit längre i vissa branscher och kommuner

En bedömning av omfattningen

Många utmaningar med att bedöma omfattningen.

Trots svårigheterna kan vi konstatera att arbetslivskriminaliteten i Sverige:

- är ett omfattande och allvarligt samhällsproblem
- har stora negativa konsekvenser för arbetstagare, företag och det allmänna
- snedvrider konkurrensen och undergräver förtroendet för samhällsstrukturen

Fortsatt kunskapsuppbyggnad krävs för att kunna utveckla effektiva åtgärder.

Utnyttjande av arbetskraft

- **Riskgrupper.** Av ca 245 000 personer i en riskgrupp saknade 13 % en registrerad inkomst och 3 % saknade både en registrerad inkomst och registrerat boende.
- **Arbetsmiljöbrott.** Stort mörkertal som troligen är större för de mindre allvarliga brotten. Ca 2 300 anmälningar, 3 personer och 108 företag lagförda. Ca 32 miljoner kr i företagsbot.
- **Arbetsolyckor.** Av ca 36 000 arbetsolyckor som rör arbetstagare bedöms 5 - 8 % (ca 1 800-2 800 arbetsolyckor) vara av allvarlig karaktär och ha en koppling till arbetslivskriminalitet. Humankostnaden för dessa olyckor uppskattas till 15-22 miljarder kronor.
- **Människohandel och människoexploatering.** 152 anmälda brott, men stort mörkertal. Kostnaden bedöms uppgå till ca 500-1000 miljoner kronor.

Skatter och avgifter

- **Oredovisade löneinkomster.** Ca 81-94 miljarder kronor i oredovisade löneinkomster kan kopplas till arbetslivskriminalitet. Motsvarar ett skattebortfall på ca 26 miljarder kronor.
- **Osund konkurrens.** 16 % av företagen är utsatta för konkurrens från andra företag inom branschen som skattefuskar. 9 % av företagen uppger att svarta löner ofta förekommer i branschen.

Otillåtet utnyttjande av välfärdssystemen

- **Felaktiga utbetalningar.** Mellan 367 och 1 424 miljoner kronor. Kan ses som en direkt vinst för de arbetslivskriminella aktörerna.
- **En nedre gräns.** Bedömningen baseras endast på upptäckta fel samt på ett urval av ersättningar där det finns ett empiriskt underlag. Stor osäkerhet i bedömningarna.
- **Stor variation.** Uppskattade felnivåer är särskilt höga i system där företag och andra aktörer med ekonomiska intressen är verksamma.

Internationell utblick - arbetet mot arbetslivskriminalitet i Norge

- Strategier mot arbetslivskriminalitet sedan 2015
- Samlokaliserade myndigheter vid "a-krimcenter" – erfarenheterna generellt sett positiva
- Utmaningar med informationsutbyte
- Enhetlig, tydlig styrning och regelbunden uppföljning

Internationell utblick - arbetet mot arbetslivskriminalitet i Finland

- En strategi och ett åtgärdsprogram för att bekämpa grå ekonomi och ekonomisk brottslighet.
- Ett omfattande arbete mot människohandel och arbetskraftsexploatering, som involverar många aktörer.
- Skillnader i arbetsmarknadsmodellerna bidrar till att myndigheternas mandat ser annorlunda ut än i Sverige.
- Särskilt arbetet mot arbetskraftsexploatering har fått större uppmärksamhet i Finland och bedöms vara mer framgångsrikt, trots att riskgruppen för arbetsexploatering bedöms vara mindre.

Internationell utblick - arbetet mot arbetslivskriminalitet i Danmark

- En arbetsmarknadsmodell som liknar den svenska.
- Ett myndighetsgemensamt arbete mot social dumping, med tillräckliga resurser för inspektioner. Tillfälliga myndighetscenter vid vissa särskilt stora projekt.
- Ny brottsrubricering gällande människoutnyttjande, bland annat som ett led i arbetet mot underbetalning.
- Utvecklat arbete med arbeidsklausuler i offentlig upphandling.
- Systematisk uppföljning av arbetsrättsliga villkor i upphandling på både statlig och kommunal nivå.

Slutsatser och bedömningar

Delegationens slutsatser och bedömningar

- Flera områden kan utvecklas i arbetet mot arbetslivskriminalitet i Sverige.
- Flera insatser och arbetssätt i de nordiska grannländerna är relevanta för Sverige.

Styrning och informationsutbyte

- Till skillnad från i Sverige har arbetet mot arbetslivskriminalitet legat högt på den politiska dagordningen i Danmark, Finland och Norge under lång tid.
- Enhetliga skrivningar rörande arbetslivskriminalitet bör övervägas i samtliga samverkande myndigheters instruktioner.
- Stärkta möjligheter till informationsutbyte skulle underlätta myndighetssamverkan.
- Beredningen av Ds 2022:13 Utökat informationsutbyte bör ske skyndsamt.

Fler branscher behöver göra mer

- Byggbranschen har kommit längst vad gäller initiativ för att motverka arbetslivskriminalitet.
- I allt högre grad finns en gemensam problembild och samsyn kring vilka åtgärder som kan behöva vidtas.
- Det finns skäl för andra branscher att lära av byggbranschens arbete.

Arbetstagare i riskgrupper

- Det straffrättsliga skyddet mot arbetskraftsexploatering behöver ses över.
- Civilsamhällets organisationer är viktiga och kan behöva få en utvecklad roll.
- Informationen till utsatta arbetstagare om rättigheter och skyldigheter behöver bli bättre.

Uppföljning i offentlig upphandling

- Upphandling har en nyckelroll i att förebygga arbetslivskriminalitet.
- Köpenhamns kommuns arbete med uppföljning av arbetsklausuler framstår som framgångsrikt.
- Upphandlande myndigheter och kommuner behöver i högre grad följa upp att krav om arbetsrättsliga villkor efterlevs.

Kunskapshöjande insatser, statistik och uppföljning

- Ytterligare kunskapshöjande insatser behövs i Sverige.
- Statistik som möjliggör uppföljning saknas på många områden.
- Myndigheterna behöver prioritera och se över sina möjligheter att utforma uppföljningsstatistik och förbättra befintlig statistik.
- Nödvändigt för metodutveckling, eventuell samkörning av register och riskanalys.

Nästa fas i delegationens arbete

Nästa fas i delegationens arbete

Samlande och stödjande

- Främja samverkan och erfarenhetsutbyte ✓
- Samla och sprida goda exempel på framgångsrika insatser och arbetssätt ✓

Kunskapshöjande

- Definition ✓
- Inledande bedömning av omfattningen ✓
- Lärdomar från Norge ✓
- Uppskattning av omfattningen i sin helhet ✓
- Erfarenheter från andra länder ✓
- Utarbeta en metod för kontinuerlig uppföljning
- Följa upp och analysera myndigheters samverkan
- Utredda förutsättningarna för en myndighetsgemensam tipsfunktion

Tack!

